

Прізвище Ім'я¹

Email: petro.petrenko@knu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2961-1260>

Війна і зміна ціннісно-нормативної системи суспільства: світовий досвід і Україна

Проблеми розвитку соціологічної теорії: Осмислення спротиву, солідарності та миробудування. Матеріали XXII Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми розвитку соціологічної теорії», 30 травня 2025 року (Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет соціології). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2025. – *** с.

Останнім часом багато людей замислюються про майбутнє і військовий, внутрішньополітичний, міжнародний та інші контексти сьогодення. Це хвилює як пересічних громадян, так і соціологів (Sztompka, 2023, р. 6). Зокрема, науковців турбує, що буде з суспільством, відносинами в ньому, визначальними інституціями, структурою, громадською думкою.

При пошуку відповідей на вище згадані питання варто враховувати ціннісно-нормативну систему (Дембіцький та ін., 2024, с. 14). Якщо вона не зміниться з довоєнних часів або рухатиметься в антиєвропейському напрямі, Україну очікує складна ситуація. Зрозуміло, що війна впливає на свідомість. Але зміни у свідомості не завжди несуть принципові зміни у суспільстві, адже вони можуть бути ситуативними, тимчасовими, залежними від конкретної ситуації (Sorokin, 1950, р. 12). Тому важливо дослідити, чи стануться зміни в ціннісно-нормативній системі.

Загалом існує понад 200 визначень поняття «цінності» (Inglehart & Welzel, 2005, р. 13). На мою думку, ключовою складовою поняття «цінності» є культурно обумовлені стійкі уявлення у певному соціумі про соціальне благо. Норми – це уявлення про засоби досягнення, що вважаються прийнятними у певному соціумі (Дембіцький та ін., 2024, с. 18). Це категорія, яка відображає бачення людиною меж, в рамках яких вона може діяти.

Загалом ціннісно-нормативна система – це сукупність культурно обумовлених уявлень про соціальні блага і припустимі шляхи їх досягнення (Sztompka, 2023, р. 5). Цінності створюють простір для цілепокладання, а норми встановлюють кордони та обмеження. Науковець має бути ціннісно-нейтральним, але людина ніколи не є такою. Прагматизм може існувати лише в межах визначеної ціннісно-нормативної системи. Яскравим прикладом слугують пострадянські цінності та норми, які суперечили як європейським, так і загальнолюдським уявленням про соціальне регулювання (Inglehart & Welzel, 2005, р. 39).

Сучасна Росія останнє десятиліття йде шляхом СРСР. Її державність має форму плутократії, і така система довго не могла існувати, адже є суперечливою. Чому війна стає передумовою формування нової ціннісно-нормативної системи? Питирим Сорокін відзначав, що вона

¹ Доктор соціологічних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

призводить до виникнення чорно-білого мислення. Росія обрала війну як шлях до зміни ціннісної системи завдяки створенню чітких бінарних опозицій. У такій системі дихотомічного мислення легше відтворювати минулі зразки цінностей. Це досвід багатьох країн, які пройшли широкомасштабну війну. У Першій світовій війні народжуються як емансипативні, так і авторитарні цінності (Inglehart & Welzel, 2005, p. 61).

Друга світова війна принципово змінила ціннісну систему. Наприклад, зберігалися елементи сегрегації. Такі феномени спостерігаються і в Росії. Також згадуються приклади переслідування за ідеологічні вподобання. У 1950-ті роки починаються суттєві зміни, зокрема в сфері академічної свободи. Це і є втіленням емансипативних цінностей, про які писали Інглгарт і Вельцер (Inglehart & Welzel, 2005, p. 84).

Нинішня війна може позначитися на ціннісно-нормативній системі інших держав також. Таке мислення змінює уявлення про довоєнне суспільство.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дембіцький, С., Степаненко, В., Злобіна, О., Головаха, Є., & Найдьонова, Л. (2024). Психологічні стресори воєнного часу: поширеність та впливи серед населення України. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 4, 5–26. <https://doi.org/10.15407/sociology2024.04.005>
2. Степаненко, В., Злобіна, О., Головаха, Є., Дембіцький, С., & Найдьонова, Л. (2023). Війна як джерело стресу та чинник соціально-психологічної стійкості: огляд теоретичних концепцій. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 4, 22–39. <https://doi.org/10.15407/sociology2023.04.022>
3. Inglehart, R., & Welzel, C. (2005). *Modernization, Cultural Change, and Democracy: The Human Development Sequence*. Cambridge: Cambridge University Press.
4. Sorokin, P. A. (1950). *Social and Cultural Dynamics: A Study of Change in Major Systems of Art, Truth, Ethics, Law, and Social Relationships*. Extending Horizons Books
5. Sztompka, P. (2023). War in Ukraine and sociological theory. *Sociology: Theory, Methods, Marketing*, 1, 20–30. <https://doi.org/10.15407/sociology2023.01.020>